

УДК: 338.49:339.5.025.7

I. Р. Тимечко

*старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів*

**РОЗВИТОК ПРИКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ УГОДИ ПРО
АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС**

В статті підкреслено необхідність організації прикордонної торгівлі в умовах членства України в СОТ та дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Узагальнено іноземний досвід щодо організації прикордонної торгівлі. Запропоновано порядок організації прикордонної торгівлі в Україні, який передбачає ряд завдань щодо удосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку прикордонної торгівлі.

Ключові слова: *прикордонна торгівля, транскордонне співробітництво, прикордонна територія.*

Tymechko I. DEVELOPMENT IN THE BORDER TRADE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN THE EU AND UKRAINE

The article emphasized the need for the organization of border trade in the conditions of Ukraine's membership in the WTO and the Agreement on Association between Ukraine and the EU. Generalized foreign experience of organizing cross-border trade. A procedure for organizing cross-border trade in Ukraine which provides a number of challenges for improving organizational and economic security of border trade.

Keywords: *border trade, cross-border cooperation, border area.*

Прикордонне розташування може сприяти швидкому розвитку економіки прикордонних регіонів України при використанні останніми можливостей транскордонного співробітництва. Так, з 18 прикордонних регіонів України - 5 (Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Волинська області) межують з країнами ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).

Не в малій степені прикордонна торгівля є платформою для налагодження дружньої соціально-культурної співпраці в транскордонному просторі. Тому використання чиннику близькості до суміжних країн стратегічно важливо в рамках транскордонного співробітництва, що змінює межі регіональних ринків збуту до транскордонних, водночас поглиблює кооперацію суб'єктів економічних відносин в транскордонному просторі, сприяє взаємній зацікавленості в підвищенні конкурентоспроможності, збільшує обсяг орендних та інших угод - все це впливає на соціально-економічний розвиток прикордонних регіонів.

Проблематика транскордонного співробітництва є досить актуальною в умовах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і подій на східному кордоні України, була висвітлена в працях таких вчених Н. Мікула, В. Гоблик, Р. Дацків, Б. Данилишин, В. Толкованов та ін.

Метою статті є висвітлення процесу організації прикордонної торгівлі враховуючи іноземний досвід та особливості транскордонного співробітництва в Україні.

І сьогодні закупівля товарів на суміжній прикордонній території сусідньої держави залишається популярною практикою споживання серед мешканців прикордоння. Незважаючи на зростання і поступове насичення вітчизняного ринку, люди продовжують їздити за покупками через кордон: «парадокс кордону» поки не спрацює і

відтоку покупців не відбувається. Частково це обумовлено тим, що, наприклад, польський ринок є досить знайомим для українців західного прикордоння і тому залишається для них привабливим. Водночас є відмінності, які сприяють тому, що інтерес покупців до закупівлі на транскордонних ринках не згасає.

Навіть у той час, коли на східних кордонах України спостерігається нівелювання партнерських міждержавних та міжрегіональних відносин в українсько-російському транскордонному просторі, спостереження вказують на те, що прикордонна торгівля продовжується здійснюватися мешканцями східного прикордоння.

В цей же час, в умовах поглиблення відносин між Україною та ЄС, прикордонна торгівля не повинна залишатись поза увагою, є доцільність та потреба поступово виправити ситуацію і перевести все в офіційні рамки, зокрема:

ГАТТ (Пункт 3 (а) статті XXIV) не заперечує надання переваг будь-якою стороною сусіднім країнам з метою сприяння прикордонній торгівлі (Україна – член СОТ (2008)) [1];

Угода про асоціацію України та ЄС (Стаття 39) не перешкоджає збереженню або встановленню домовленостей про прикордонну торгівлю [2];

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями (Мадрид, 21 травня 1980 року) містить градуйовану систему типових угод, яка включає Договір про основні принципи поставки товарів або надання послуг між прикордонними місцевими громадами[3];

Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ в ст. 7 зазначає, що в Україні запроваджується режим найбільшого сприяння; виключення щодо режиму

найбільшого сприяння в формі преференцій можуть бути зроблені для товарів, що походять з держав, з якими Україна уклала угоди про прикордонну торгівлю.

Тим не менше в міжнародній практиці не вироблено універсальних інструментів регулювання системи взаємодії суб'єктів, а також територій локалізації прикордонної торгівлі. Здебільшого через відмінності принципів державної економічної політики і особливостей міждержавних та міжрегіональних відносин в транскордонному просторі. Іноземний досвід засвідчує, що прикордонна торгівля успішно розвивається і при відсутності преференцій, визначених територій чи зон прикордонної торгівлі.

На приклад, питання прикордонної торгівлі Туреччини із сусідніми країнами регулюються розпорядженням Уряду країни й рядом інструкцій. Ціль зазначених законодавчих актів – організація прикордонної торгівлі через мережу оптових і роздрібних магазинів в 13 спеціальних центрах, створених на сході, південному сході й півдні країни. В кожному з них передбачена своя адміністрація, генеральний директор і члени якої призначаються спільно губернатором області, торгово-промисловою палатою регіону (міста). Крім того, формуються спеціальні комісії, що приймають рішення про доцільність відкриття тим або іншим юридичним або фізичною особами відповідних магазинів у рамках центрів. До складу комісій входять губернатор або віце-губернатор, начальники фінансової інспекції області й регіональної митниці, керівники регіональних управлінь внутрішніх справ, торгово-промислових палат, палати ремісників. Власником магазину може бути як фізична особа, так і юридична особа - резидент.

Усім центрам зовнішньої торгівлі щорічно виділяються імпортні квоти за кожним із заявлених на майбутній рік товарів, про що інформується відповідний губернатор. Між магазинами квоти розподіляються рішеннями Комісій до початку наступного року. Експорт та імпорту здійснюється на підставі звичайних митних декларацій. Власник магазину одержує сертифікат на право експорту та імпорту й подальший продаж товарів, причому тільки компаніям, зареєстрованим у межах прилеглому району (області). У сертифікаті на імпорту вказуються дані про імпортера й імпортований товар. Він повинен бути підписаний усіма членами Комісії. Строк його дії – 45 днів з дати видачі. Передача сертифіката іншим особам не дозволяється.

Власник магазину зобов'язаний продавати не менше 80% місцевим торговельним фірмам і не більше 20% пасажирам, що проходять через відповідний центр. Це щомісяця перевіряється по рахункам-фактурам і спеціальним прибутково-видатковим книгам. Власники магазинів надають адміністрації центрів щомісячні звіти про імпорту та експорт, й реалізацію товарів.

В Естонії під терміном „прикордонна торгівля” мається на увазі торгівля по телефону, пошти, електронна комерція, домашні візити в інші країни ЄС, здійснювані підприємством зареєстрованим в

Естонії. Місце виробництва не грає ролі, головне, що покупець є громадянином будь-якої іншої країни ЄС крім Естонії. Продаж продукції в магазинах чи надання послуг для осіб, які не є мешканцями Естонії, які перебувають в даній країні на канікулах чи здійснюють покупки, не є прикордонною торгівлею. Дуже цікаво, що підприємство може здійснювати торгівлю не лише на визначеній прикордонній території, а й в іншій країні ЄС, але бути зареєстрованим в Естонії.

У Республіці Білорусь відповідно з Законом «Про державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності» від 25 листопада 2004 року, прикордонна торгівля передбачає надання особливого сприятливого режиму зовнішньоторговельній діяльності щодо зовнішньої торгівлі товарами, зробленими в межах відповідних прикордонних територій і призначеними для споживання фізичними особами, що мають постійне місце проживання на цих територіях, і юридичними особами, що мають постійне місце знаходження на цих територіях, і здійснюється, як правило, на основі міжнародного договору Республіки Білорусь із суміжною іноземною державою (групою суміжних іноземних держав). При цьому прикордонна торгівля здійснюється тільки між резидентами Республіки Білорусь, що мають постійне місце знаходження (місце проживання) на прикордонній території Республіки Білорусь, і нерезидентами Республіки Білорусь, що мають постійне місце знаходження (місце проживання) на відповідній прикордонній території. Юридична особа здійснює прикордонну торгівлю для задоволення потреб населення на прикордонній території.

Відповідно, при формуванні державної політики, включаючи стимулюючі інструменти прикордонної торгівлі, необхідно враховувати принципи взаємодії між суміжними прикордонними регіонами сусідніх держав, а також проблеми внутрішньої взаємодії регіональних та державних органів влади. Адже прикордонна торгівля більш залежить від соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн та кон'юнктури транскордонних ринків, ніж від стану світової та національної економіки країн, кон'юнктури світових товарних ринків, оскільки взаємодія відбувається безпосередньо біля кордону чи через кордон, що зумовлює дії, як виключення з загальних традиційних правил міжнародної торгівлі. Ці дії можуть мати, як формальний, так і неформальний характер.

Запропоновано порядок організації прикордонної торгівлі:

1. Підготовчий етап.

Проведення комплексу наукових досліджень, пов'язаних із вирішенням проблем розвитку прикордонної торгівлі. Саме методологія соціологічного дослідження визначає, наскільки зібрані соціальні факти можуть бути реальною і надійною основою об'єктивного знання. За допомогою соціологічного дослідження вивчаються поведінка й мотивації людей у різних аспектах: залежно від віку, національності, соціального стану, освіти, місця проживання тощо. Також можна вивчити умови, що визначають масовість зайнятих у

прикордонній торгівлі, формування транскордонних потоків на основі соціальних ознак.

Дані соціологічних опитувань є важливою вихідною базою для побудови прогнозів та рекомендацій щодо розвитку прикордонної торгівлі, а саме: визначення найбільш ефективних форм та методів підтримки суб'єктів прикордонної торгівлі; розробку та впровадження нових підходів і методів щодо проведення аналізу та прогнозування розвитку прикордонної торгівлі; вивчення світового досвіду з питань формування державної політики сприяння розвитку прикордонної торгівлі.

Проведення круглих столів, семінарів, конференцій. Проведення круглих столів, семінарів, конференцій щодо організації прикордонної торгівлі за участю органів центральної та регіональної влади (прикордонних областей), вчених, бізнесу з метою вирішення проблем розвитку прикордонної торгівлі та формування бачення розвитку прикордонної торгівлі. Однією із головних проблем є неоднозначність та недостатність розуміння суті прикордонної торгівлі регіональними суб'єктами господарювання.

2. Формування плану дій щодо організації прикордонної торгівлі та їх реалізація.

Розробка організаційно-економічного забезпечення розвитку прикордонної торгівлі включає:

2.1. Нормативно-правове забезпечення розвитку прикордонної торгівлі.

Підписання міждержавних угод з сусідніми країнами про прикордонну торгівлю. Прикордонна торгівля здійснюється, як правило, на основі Угоди України з суміжною іноземною державою або групою суміжних іноземних держав. Міждержавна Угода щодо прикордонної торгівлі має визначати: прикордонну торгівлю, локалізацію прикордонної торгівлі (ярмарки, базари тощо), прикордонну територію, суб'єктів прикордонної торгівлі та режим перетину кордону суб'єктами прикордонної торгівлі, товари (перелік додається) та режим переміщення (ввіз та вивіз) товарів через кордон.

Необхідно внести зміни до закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: законодавчо встановити, що: прикордонна торгівля – це зовнішня торгівля, яка здійснюється юридичними чи фізичними особами, що проживають (zareєстровані) на прикордонній території країни з метою задоволення власних потреб чи потреб населення прикордонних територій через транскордонні ринки на основі міждержавних угод чи відповідних документів.

Розробити та затвердити Урядом Правила здійснення прикордонної торгівлі, які визначають порядок здійснення прикордонної торгівлі на прикордонній території України і включатимуть: Загальні положення, Порядок здійснення прикордонної торгівлі, Контроль за здійсненням прикордонної торгівлі

2.2. Інфраструктурне забезпечення розвитку прикордонної торгівлі.

Формування розвинутої інфраструктури є невід'ємним компонентом ринкових відносин і створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, у

тому числі й малого. Саме інфраструктура транскордонного ринку забезпечує діяльність підприємців – суб'єктів прикордонної торгівлі та сприяє підвищенню її ефективності. Інфраструктурі транскордонного ринку властиві хаотичність, неналагодженість взаємозв'язків між різними учасниками, а тому її функціонування як єдиного цілого поки що є проблематичним. Для цього необхідно об'єднати зусилля органів влади всіх рівнів двох суміжних країн і ділові кола транскордонного регіону, а також задіяти Асоціації транскордонної співпраці, євро регіони як спільний консультативний і координаційний орган.

Розвиток прикордонної інфраструктури в рамках Стратегії розвитку транскордонного регіону. Для забезпечення узгодженості розвитку транскордонного регіону, в т.ч. прикордонної інфраструктури, необхідно розробити Стратегію розвитку транскордонного регіону між суміжними регіонами двох і більше країн.

Етапи стратегічного планування розвитку транскордонного регіону: підготовчий – ініціювання розроблення стратегії, аналіз зацікавлених сторін, формування робочих груп, підготовка відповідної інформації. Для цього необхідно об'єднати зусилля органів влади всіх рівнів двох суміжних країн, а також задіяти Асоціації транскордонної співпраці, євро регіони як спільний консультативний і координаційний орган, формувати бачення розвитку транскордонного регіону шляхом залучення громадськості; аналізу транскордонного регіону - SWOT аналіз; визначення пріоритетів, цілей дій.

Програма такого рівня повинна мати комплексну спрямованість і, відповідно, об'єднувати регіональні підпрограми. У рамках підпрограм необхідно розв'язати такі завдання: будівництво закладів суспільного користування для забезпечення потреб жителів прикордоння і тих, що приїжджають; реконструкція та модернізація транспортного вузла; будівництво торговельного комплексу для здійснення прикордонної торгівлі.

Для визначення юридичного статусу і порядку функціонування транскордонних торговельних комплексів необхідно підготувати та підписати відповідні міжурядові угоди.

На відведеній території необхідно побудувати низку об'єктів, що забезпечують сприятливі умови для розвитку гуртової торгівлі, організації торгівлі дрібними партіями і роздрібною торгівлі, а також для надання послуг з обміну комерційною інформацією тощо.

2.3. Інформаційно-консультаційного забезпечення розвитку прикордонної торгівлі, важливим елементом якої є мережа регіональних інформаційно-аналітичних центрів.

3. Розробка методики оцінки прикордонної торгівлі.

4.Завпровадження постійного моніторингу прикордонної торгівлі.

З метою сприяння організації та розвитку взаємовигідної прикордонної та прибережної торгівлі України з державами, з якими вона межує, органи виконавчої влади прикордонних регіонів мають право

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

вносити до відповідних центральних органів виконавчої влади пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює прикордонне торговельно-економічне співробітництво.

Список використаних джерел:

1. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264
2. Угода про асоціацію України та ЄС [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf
3. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або

властями [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106

References

1. *General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_264 [in Ukrainian]
2. *Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2013/0290/COM_COM%282013%290290%28PAR2%29_EN.pdf
3. *European Outline Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities*. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_106